

Laikat i eklezijalni pokreti

Koncil kao kraj sužanjstva laika

Petar Barun

e-mail: petar.barun@ibervest.hr

UDK: 282:262:5

Pregledni rad

Primljeno: 2. prosinca 2005.

Prihvaćeno: 21. prosinca 2005.

Gledano iz perspektive laika, Drugi vatikanski koncil može se zvati laičkim egzodusom. U počecima Crkve kršćani su se smatrali ravnopravnima. Nazivali su se svetima, učenicima, braćom, ali nikad laicima. Kada se početkom 3. stoljeća u kršćanskoj literaturi učestalije javlja termin laik u opoziciji terminu klerik, početna diferencijacija između klera i laika unutar kršćanske zajednice ne dokida ravnopravnost i komunitarnost među njima. Konstantinovom reformom u 4. stoljeću nameće se kao centralno pitanje strukturiranje Crkve: biskupi, svećenici i đakoni postupno preuzimaju i one ovlasti koje su u domeni civilne nadležnosti. Od tog vremena, laik se definira na negativan način: nije klerik, jer nema moć u Crkvi, nije redovnik, jer živi u svijetu. Redefiniranje laika u dokumentima Drugoga vatikanskog koncila okarakterizirano je kao kopernikanski zaokret u novoj koncepciji Crkve. Povratkom na izvore, Koncil je nakon milenijskog zapostavljanja laikata re-

habilitirao ulogu i mjesto vjernika laika u Crkvi i suvremenom svijetu. Općenito, može se reći da bez koncilskog otkrića autentičnog poimanja laika, danas ne bi bila moguća afirmacija vjernika laika na znanstvenom, kulturnom, političkom i drugim područjima suvremenog društva. Laičke inicijative u postkoncilskom razdoblju najviše su mjerljive kroz djelovanje suvremenih crkvenih pokreta. Oni pronalaze nove putove evangelizacije u postmodernom društvu. Ali, suvremena postkoncilaska gibanja laikata nisu rezultirala umreživanjem laičkih potencijala, niti su popraćena osmišljenim i sustavnim radom na nacionalnoj razini. No, društvene promjene sve više upućuju na nužnost postojanja svjesnog, izgrađenog i zrelog laikata u svijetu. Jaz između Crkve i postmodernog čovjeka je golem. Treba stvarati mostove koji će povezati vrhunske teološke refleksije i od kršćanske vjere otuđenog, postmodernog čovjeka. Kler to samostalno ne može. Kršćani laici, usidreni u duhu Koncila, imaju

obvezu odlučno izreći svoje stavove o Crkvi i svijetu, sudjelovati kao su-arhitekti, su-izvođači, su-nosioci obnove Crkve i društva.

Ključne riječi: laik, koncil, izvorni identitet, dijalog između laika i klera, suvremeno društvo.

Uvod

Još prije dvadeset godina dr. Tomislav J. Šagi-Bunić, naš koncilski teolog, upozorio je da nije lako govoriti o Drugome vatikanskom koncilu.¹ Držim da to posebno vrijedi za temu ovoga članka, o vjerniku laiku i njegovu mjestu u Crkvi i društvu. Za to postoji više razloga. Koncil se odigravao u razdoblju prelamanja modernizma u postmodernizam. Dok je nastojao odgovoriti na sva gibanja od Francuske revolucije preko prosvjetiteljstva do modernog razdoblja, čovjek o kojemu i za kojega piše, već je jednom nogom zakoračio u novo razdoblje. Sudionici Drugoga vatikanskog koncila bili su i te kako svjesni svih društvenih promjena, ali, zasigurno, nisu mogli predvidjeti njihove razmjere, niti si predočiti da će svijet u sljedećim desetljećima nalikovati na divovski supermarket u kojem će se čovjek ugodnije osjećati, ali teže snalaziti. Isusovac Paul Lakeland ovako opisuje postmodernog čovjeka i njegov unutarnji život: »Dopustite da ustvrdim da postmoderni senzibilitet

---

¹ Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, Dvadeset godina poslije Drugog vatikanskog koncila, u: *Jeke jednog Koncila*, str. 38-39. »Tri su stvari koje moramo svakako imati pred sobom ako hoćemo govoriti o Koncilu. Prvo da je sad već izrasla jedna sasvim nova generacija koja nema nikakva iskustva o tome kako su stvari stajale u Crkvi i u svijetu prije Koncila i koja nije mogla nikako osjetiti dramatičnost onoga što se naziva koncilskim zaokretom. Drugo je činjenica da mnogi danas govore – a mislim s pravom – da je u međuvremenu nastao jedan novi svijet, a što se odražava posebno u dubokom raskolu i nerazumijevanju između starih i mladih, kakvo ne pamti sva dosadašnja povijest čovječanstva: nije to više sukob generacija, nego dvaju svjetova... Odlučujuću je ulogu u tome odigrala televizija: mi smo stariji odgojeni u svijetu ideje i logički diskurzivnog mišljenja, a ove nove generacije, izrasle odmalena uz televizijski ekran, žive u svijetlu slike i prevlasti asocijativnog mišljenja. U tom kontekstu kažu neki da je Drugi vatikanski koncil zapravo događaj koji spada u prošli svijet. Treće pitanje: treba li o tom koncilu govoriti kao o nečemu što je još uvijek aktualno, kao o poruci također ovim sadašnjim mladim ljudima, ili on već sasvim spada u prošlost, kao jedan od prošlih događaja u povijesti Crkve koji su u svoje vrijeme svoje rekli i njihova je poruka već iscrpljena ili čak istrošena, pa danas o tome koncilu govorimo samo kao o jednoj važnijoj etapi u nekadašnjem životu Crkve?«

ne slijedi redosljed, da nije eshatološki, utopijski, sistematičan, utemeljiteljski ni političan. Postmoderni čovjek želi mnogo, a očekuje malo... Postmoderni junaci i junakinje su utjelovljenje moći, uspjeha, novca, seksa, bez posljedica... Postmodernitet je možda tragičan, ali oni koji ga žive nisu sposobni prepoznati tragediju... Stvarnost se loše prodaje. Tako ovdje sada stojimo na kraju dvadesetog stoljeća koje je doživjelo dva svjetska rata, brojne holokauste, kraj mita o napretku i gotovo smrt nade, igrajući kompjutorske igrice i ugodno provodimo vrijeme s igračkama koje donosi materijalni uspjeh.«² Nije čudno što je jaz između Koncila i suvremenog čitatelja golem. Zato je prijeko potrebno uložiti dodatne napore u analizu pozadine i biti poruke Koncila. Koncilska vizija nije zastarjela niti je izgubila na težini. Pitanje je samo kako možemo pokušati prenijeti duh Koncila novim naraštajima.

Da bi postkoncilske generacije s distance od 40 godina mogle uvidjeti inspirativnu novost poimanja laika na Koncilu i veličanstveni program koji je ponuđen, u radu ćemo se ponajprije osvrnuti na povijesno podrijetlo i poimanje vjernika laika. Naime, laici su se stoljećima nalazili uglavnom na periferiji crkvenih i društvenih zbivanja. Koncil je inicirao povratak izvornom poimanju vjernika laika u Crkvi te je omogućio njihovu svojevrsnu rehabilitaciju. U drugom dijelu, proći će se kroz koncilske dokumente³ te nastojati ustanoviti koja je uloga Drugoga vatikanskog koncila u otkrivanju identiteta vjernika laika. U tom smislu posebnu težinu imaju dokumenti *Lumen gentium* (LG), *Apostolicam actuositatem* (AA) i *Gaudium et spes* (GS). Kako se promjena statusa laika u postkoncilskom razdoblju odrazila na svakidašnji život Crkve, razmatrat će se ukratko u trećem dijelu ovoga članka. U zadnjem se poglavlju promišlja kako i koliko je koncilska vizija laika zaživjela u Crkvi u Hrvata.

Podrijetlo i razvoj pojma laika u Crkvi⁴

Prvo pitanje koje nam se nameće pitanje je definicije laika. Ovo se možda na prvi pogled čini jasnim, no je li tako? Sma-

² Paul LAKELAND, *Postmodernity. Christian identity in a fragmented age*, Guides to theological inquiry, Minneapolis, Fortress Press, 1997, str. 8-9.

³ Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1986.

⁴ Ovo je poglavlje inspirirano predavanjima pod naslovom *Structures within the Church* isusovca prof. dr. Benoîta MALVAUXA na Institutu Lumen Vitae

trate li laike anonimnim individualcima u mnoštvu vjernika ili vjericima koji su se domogli odgovornih mjesta u Crkvi? Jesu li redovnici i redovnice laici ili su klerici, ili pak nešto treće? Je li kršteno dijete laička osoba? A laički misionar, član Katoličke akcije ili istomišljenik francuskog filozofa Voltairea koji je sebe nazvao »laičkim misionarom«? Iz ovih pitanja razabiremo da su moguće razne interpretacije i konotacije u poimanju laika. Stoga je nužno osvrnuti se na izvorni razvoj pojma laika u Crkvi.

Riječ laik dolazi od grčke riječi »laikos« koju ne možemo pronaći ni u Starom zavjetu, ni u Novom zavjetu.⁵ Ta se riječ rabila u Isusovo vrijeme u općem grčkom jeziku, a značila je ono što bi se danas nazvalo građaninom. »Laikos« izražava nekoga koji pripada narodu, ali ne nosi vlast upravljanja, nego o toj vlasti ovisi.⁶ Drugim riječima, laici su populacija jedne zemlje, za razliku od onih koji u toj zemlji vladaju; oni su stanovnici grada, ali u njemu nemaju moć odlučivanja.⁷ Nije potrebno upuštati se u raspravu o tome kako je Crkva na samim počecima bila strukturirana, ali je jasno da u strukturi prvih kršćanskih zajednica nigdje nije postojala spomenuta razlika između građana i vlasti. Članovi Crkve sebe su nazivali svetima, učenicima, braćom, ali nikada laicima. Zato ni u Novom zavjetu nema civilnog pojma laik. Štoviše, u tim, prvim vremenima Crkve Kristovi su učenici, naprotiv, isticali ravnopravnost, dostojanstvo i zajedničku baštinu sviju. Riječima sv. Pavla Galaćanima to znači da su svi po vjeri jedno u Isusu Kristu, da su svi kleronomoi, baštinici po obećanju. Zanimljivo je da termin *kleronomoi*, koji je povezan s riječju *kleros*⁸, odakle dolazi

---

u Bruxellesu, 2002. godine. Autor ovog članka također upućuje na članak *Teologija laikata* Leonarda DOOHENA u *Suvremenoj katoličkoj enciklopediji*, Split, Laos, 1998, jednom od najsažetijih i najaktualnijih radova o ovoj temi na hrvatskom jeziku.

⁵ U Septuaginti, grčka verzija Staroga zavjeta i u Novom zavjetu (na primjer 1P 2, 9) nalazimo samo riječ *laos* odakle dolazi riječ *laikos*. Ovaj termin označava narod Božji, bilo izraelski, bilo narod Kristovih učenika za razliku od poganskih naroda.

⁶ Karl RAHNER & Herbert VORGRIMLER, *Teološki rječnik*, Đakovo, 2002, str. 276.

⁷ Ove dvije konotacije termina laik koji Malvaux naziva "komunitarnim polom" (pripadnost jednoj zajednici) i „hijerarhijskim polom“ (položaj podložnosti, ovisnosti u toj istoj zajednici), važne su za razumjevanje kršćanskog laikata, jer je cijela njegova povijest kao njihaljka između jednog i drugog pola.

⁸ *Kleros* je izvorno značilo ždrjebanje. U proširenom smislu, ždrijebom se

riječ klerik, na početku nije označivao dio kršćanskoga naroda, nego sve kršćane, jer je kršćanska baština bila zajednička svima. To ne znači da pojedini članovi nisu bili pozvani nositi određenu odgovornost, ali njih se ni na koji način nije razdvajalo od drugih kršćana.

Riječ laik prvi je put spomenuo papa Klement I. na kraju 1. stoljeća. Bio je to jedan izdvojen slučaj iz kojeg se ne može izvući zaključak da u to vrijeme postoji priznati laikat. Riječ laik u kršćanskoj se literaturi jasno pojavljuje tek početkom 3. stoljeća, kada su se kršćanske zajednice počele sve više strukturirati. Tamo gdje se ta riječ rabi, rabi se oprečno terminu klerik koji u tom razdoblju prolazi jasan razvoj s obzirom na značenje iz vremena početaka Crkve. Sada više ne označuje cijelu kršćansku zajednicu kao u poslanici Galaćanima, već one koji su unutar te zajednice izvukli tzv. bolji ždrijeb, dakle one koji obnašaju određenu vlast unutar Crkve. Može se primijetiti da Crkva prije Konstantina poznaje početak hijerarhijske organizacije, što je vidljivo iz uporabe riječi klerik i laik, ali i to da organizacija tada ne igra središnju ulogu. Još uvijek su ispred svega zajedništvo, bratstvo, jednakopravnost. Iz tog se razdoblja pamti pomalo dvosmislen opis laika: u negativnom smislu – oni koji nemaju udio u hijerarhijskoj službi te u pozitivnom – oni koji jasno posjeduju karizme i službe, kao i svaki član Božjega naroda.

Konstantinska reforma u 4. stoljeću uzrokovat će raslojavanje unutar Božjega naroda, naglasit će razliku između onih koji imaju moć i onih koji je nemaju. Oficijelnim priznanjem koje je došlo od rimske političke vlasti, Crkva postaje prava institucija u kojoj dimenzija vidljive strukture zauzima prvo mjesto na štetu one spiritualne. Posljedica takvog loma unutra kršćanske zajednice jest da glavnu ulogu vodi »strukturirana« Crkva – kršćanski službenici (isključivo biskupi, svećenici, đakoni) koji sebe počinju smatrati pripadnicima jednog reda (kolegijalne grupe, poput redova civilnoga društva), a laicima postaju svi oni koji ne pripadaju nikakvom redu, nisu zaređeni. Njih se od tada definira samo na negativan način.

Ovo razdoblje također karakterizira još jedan drugi fenomen koji utječe na poimanje laika, a to je pojava masovnih obraćenja.

---

označuje određeni dio nasljedstva, baštinjeno imanje. *Kleronomoi* su primatelji baštinjenog imanja.

Kad kršćanstvo postaje oficijelnom religijom, gorljivost vjernika pada. Ono time gubi dimenzije novosti i radikalnosti koje su ga prije resile. Zato oni koji kršćanstvo žele živjeti na radikalnan način, nastoje ga živjeti drukčije od općih kršćana. Tako dolazi do razvoja redovničkog života. Važna je činjenica da izranjanje ove, nove grane kršćana – redovništvo – u početku ne utječe na definiranje laikata. Prvi su redovnici bili laici, a ne klerici. No, malo-pomalo došlo je do raslojavanja unutar samog laikata, na one koji su se povukli iz svijeta i one koji su ostali u njemu. Terminu laik u to se vrijeme dodaje nova – negativna – karakteristika: njegova prisutnost u svijetu. Laik je sad onaj koji nema moć u Crkvi, za razliku od klerika, živi u svijetu, jer nije kadar radikalno slijediti Krista kao redovnici. Laikat tako postaje neka vrsta koncesije za one jadne laike koji na nesreću ne mogu živjeti redovnički život. Inferiorno mjesto laika u Crkvi u odnosu prema klericima i redovnicima, jasno je sažeto u Gracijanovu dekretu iz 11. stoljeća. Jedan njegov kanon doslovno kaže: »Dvije su vrste kršćana: kler i laici«⁹. A kad piše o laicima, Gracijan kaže: »Dopušteno im je posjedovati vlastita dobra, dopušteno im se ženiti, kultivirati zemlju, prinositi prinose na oltar, plaćati porez. Tako će biti spašeni, ako izbjegavaju poroke i dobro se ponašaju«.

Što se tiče pitanja laikata u Crkvi, ono se ne će mnogo razmatrati sve do 20. stoljeća. Teolozi će raspravljati o svećenicima, primjerice na Tridenskom koncilu ili o redovnicima – kad pri definiranju sedam sakramenata postavljaju pitanje jesu li redovnički zavjeti sakrament – ali o statusu laika vlada tišina. Laikat u Crkvi nije od važnosti te ga ni teolozi ne smatraju zanimljivom temom. Dok svjetovni pojam laik sve dublje prodire u različite društvene slojeve, dotle se u Crkvi, općenito uzevši, pojam laik u bitnome ne razvija od srednjeg vijeka do 20. stoljeća. O manjku interesa teologa prema ovom pitanju svjedoči također i Kanonski Zakonik iz godine 1917. koji uz definicije klerika i redovnika potpuno izostavlja definiciju laika. U 19. će stoljeću spomenuto dvostruko značenje termina laik u Crkvi, dakle kao onaj koji ne pripada crkvenoj hijerarhiji i živi u svijetu, poprimiti novo značenje, ovaj put izvan same Crkve. Iako je ovaj rad posvećen laicima u crkvenome smislu, nije nevažno uočiti to proširenje termina, jer ima znatan

---

⁹ Tomislav IVANČIĆ, Laički pokoncilski pokreti, u: *Jeke jednog Koncila*, str. 189.

utjecaj na njegovo današnje razumijevanje. Nadalje, prosvjetiteljstvo preuzima pojam i mijenja mu značenje: od neklerik, prelazi se na protivan svećenstvu, posebno tomu da klerici imaju moć u civilnome društvu. A od značenja angažiran u svijetu prelazi se na ono protivan upletanju crkvene hijerarhije u civilne poslove, tražeći da religija ostane na području privatnosti i ne miješa se s javnim životom. Na taj način, pojam laik dobiva, osim svojega tradicionalnoga kršćanskog značenja, i ono sekularno, antiklerikalnog i slobodnog mislitelja. U tom se kontekstu pojavljuje i termin laičnost¹⁰ koji označuje oblik razmišljanja suprotstavljen dominaciji u društvu od specifične crkve ili vjere, a zagovara pluralističko društvo, gdje nijedan religijski sustav nije prevladavajući. Govorilo se o laičkim školama nasuprot redovničkim i o laičkim razmišljanjima nasuprot dogmatizmu (posebno dogmatizmu Katoličke crkve).¹¹

Nasreću, 20. stoljeće donosi promjene u vrednovanju laika. Riječ laik koja je u međuvremenu, u širem društvenom kontekstu dobila čak i vrlo negativnu konotaciju kao za nekog nestručnog, nekvalificiranog, polako doživljava svoju rehabilitaciju.¹² Prvi pomak u tom smjeru jest nastojanje da se pozitivno gleda na prisutnost laika u svijetu, kao na Crkvi potreban angažman. To se najbolje očituje u potpori pape Pija XI. Katoličkoj akciji. Stavljajući u prvi plan pozitivne dimenzije prisutnosti vjernika laika u svijetu bio je stvarni napredak u koncepciji Crkve. Zasigurno su društvene promjene, ne samo u Europi, pridonijele nužnosti povezivanja između laika i klera, a samim time uspostavio se svojevrsan dijalog među njima. Iako je Crkva ponovno otkrila vrijednost i važnost laika u izgradnji Kraljevstva Božjega, mora se naglasiti da se u to vrijeme još uopće nije postavljalo pitanje statusa laika unutar Crkve. Laici imaju podređenu ulogu, jer se Crkva i dalje smatra isključivo »područjem« klerika. Također, organizirani je

¹⁰ Francuski jezik jasno razlikuje »*laïcité*« i »*laïcité*«.

¹¹ Laički će duh likovati u francuskom Zakonu iz 1905. godine, koji je prvi put u Europi proklamirao »odvajanja crkava od države« i potaknuo sukob s klerikalizmom. Francuska se u svojem Ustavu iz 1946. godine definira kao »laička republika«. O laičnosti u prosvjetiteljskom smislu vidi Predrag MATVEJEVIĆ, Laičko pitanje u Evropi, *Jutarnji list*, 2. listopada 2004, str. 74.

¹² Petar SKOK u svom *Etimološkom rječniku*, Zagreb, JAZU, 1972, navodi pod riječi laik sljedeća značenja: (1) svjetovnjak, (2) sluga fratarski, (3) idiot, (4) (kao internacionalna riječ) nevjest u znanosti.

angažman vjernika laika u svijetu bio moguć samo pod kontrolom crkvene hijerarhije.¹³

Uloga Drugoga vatikanskog koncila u otkrivanju identiteta vjernika laika

Ako se ima na umu ukratko ocrтана geneza laikata, onda se može i nakon 40 godina, koliko je proteklo od Drugoga vatikanskog koncila, mirne duše govoriti o laičkoj vjerničkoj dimenziji Koncila kao o velikoj prekretnici. Sabor je, prema općoj prosudbi, označio povratak na izvore, osuvremenjenje i prilagođavanje Crkve koja mora uhvatiti korak s modernim svijetom. Koncil je za laike značio pravi *egzodus* iz »monarhijskog sustava vladavine« koji je u katoličkoj ekleziologiji novoga vijeka slovio sve do naših dana kao *najuzvišeniji oblik državnog uređenja* ili barem kao tip vladavine koji najbolje odgovara Kristovu zamišljaju Crkve. Taj se nazor općenito pripisuje Robertu kardinalu Bellarminu (1542.-1621.) koji u svojem spisu *O vlasti rimskog Velikosvećenika* (Rim, 1610.) smatra da je Krist Gospodin baš monarhijski stil vladavine morao namrijeti svojemu povijesnom djelu. Bez obzira na mnoštvo polemičnih spisa što ih je Bellarmin svojom studijom izazvao u Engleskoj i Njemačkoj, njegov je zamišljaj ostao netaknut u tradiranim izvodima rimskih ekleziologa sve do danas. Oci na Drugome vatikanskom saboru, govoreći o papinu primatu (*De Ecclesia*, n. 22.), ne osvrću se na Bellarminov dokazni postupak koji bi u »očima naših suvremenika mogao dobiti izgled anakronične predrasude«¹⁴. Prešutno se distanciraju od njegove monarhijske ekleziologije, što je *condicio sine qua non* pomaka za novo vrednovanje vjernikâ laikâ. Zapravo, koncilska afirmacija laikata bila je plod teoloških napora koji su prethodili Koncilu. Tu je umnogome pridonio otac Yves Congar čiji su spisi o laikatu po mnogočemu odigrali važnu ulogu. Zahvaljujući dobroj teološkoj pripremi, »sporedni« laici napokon su postali prvorazredna tema u Crkvi.

---

¹³ Biskupi su smatrali sasvim normalnim da svojim vjernicima daju precizne instrukcije i na političkom planu, očekujući od njih poslušnost.

¹⁴ Josip ĆURIĆ, *O demokratizmu u katolicizmu*, Zbornik radova, Split, Franjevački institut za kulturu mira, 2005, str. 475.

Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* i Dekret o apostolatu laika *Apostolicam Actuositatem*, donose potpuno novu koncepciju Crkve s radikalno izmijenjenom pozicijom vjernika laika u njoj i u suvremenom društvu. Objektivno, u okviru ovoga članka nije moguće upustiti se u sve novosti koncilskog govora o laikatu, ali je ipak potrebno naglasiti pojedine ključne elemente.

Lumen Gentium ugrađuje laike u novu viziju Crkve koja se u prvom redu definira kao Narod Božji. Koliko god se govor o Crkvi nastoji dovesti u čvršću vezu s prvokršćanskom Crkvom, sadržajno i strukturno ne ide za restauracijom. S Koncilom se iznova uspostavlja komunitarnost. Ona je bitna pretpostavka za balans između hijerarhijskog i komunitarnog pola. Koncil je dokinuo i onemogućio shvaćanje Crkve kao dvoklasnoga društva,¹⁵ strogo podijeljenoga na laike i klerike. Uvedena je nakon dugo vremena, ravnopravnost svih vjernika. Crkva je zajednica slobodnih i odgovornih članova. Oni se međusobno ne razlikuju po dostojanstvu i svatko od njih ima svoje mjesto, poziv te kompetenciju. Nasuprot klasnoj podjeli na kler i laike, Koncil osjeća potrebu da se ožive iskonske karizme¹⁶ i otkriju kršćanske vrednote bratstva i sestrinstva u kršćanskoj zajednici.¹⁷ Pitanje službi i služenja u Crkvi dobiva sasvim drugi prizvuk: ako sam sluga, onda služim; to pak ne znači da sam superioran. S Koncilom laici postaju subjekt, dok su do tada bili objekt djelovanja klera. Laik više nije »prisiljen« misliti glavom klera, ali se od njega očekuje aktivan odnos u izgradnji Crkve. Na njegovu prisutnost u svijetu gleda se napokon pozitivno. Promatrano u povijesnom kontekstu, odgovornost laikâ u Crkvi prema *Lumen gentium*, njihova sloboda i mogućnost djelovanja, gotovo su revolucionarni. Koncilski su oci, svjesni društvenih promjena, trasirali novi put za suvremenu Crkvu i, sukladno tomu, inicirali potrebu revizije njezinih struktura u duhu koncilске ekleziologije.

U LG 31 Koncil prvi put u povijesti laikata daje definiciju laika na način koji nije isključivo negativan. Definicija ima tri elementa:

1. negativni ili funkcionalni aspekt: nisu klerici ili redovnici;

---

¹⁵ LG 32.

¹⁶ LG 12.

¹⁷ LG 13.

2. pozitivni, opći: članovi su Naroda Božjega, dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe;
3. pozitivno specifični aspekt: laici imaju specijalni odnos sa svijetom.

Premda ovakva definicija znači stvaran napredak uspoređujući ga s pretkoncilskim razdobljem, lako se može uočiti da neki problemi i dalje nisu riješeni. Koji su to? Prije svega, nigdje se iscrpnije ne precizira posebnost misterija laika. Također, teško je prema dokumentima povući granice između (su)odgovornosti laika i klera u Crkvi kao i u svijetu. Sigurno nije bila želja Koncila limitirati ili podrediti laikat s obzirom na klerički i redovnički život, ali je činjenica da se laici još uvijek predstavljaju kao ovisni o kleru koji podjeljuje dužnosti i odgovornosti. Određeni je oprez prema aktivnom sudjelovanju laika u pastoralnoj praksi potreban, ali prevelik pritisak u konkretnome crkvenom životu može imati suprotan učinak i paralizirati laikat u daljnjem razvoju, činiti ga nesigurnim te samim time i neučinkovitim.

Veličina Koncila, zasigurno, jest i u tome što su crkveni oci ostavili otvoren put za daljnji napredak i refleksiju, naglašavajući pritom odgovornost teologa laika da koncilski promišljaju. »Potreba takve teologije ne dolazi samo od današnjeg nedostatka svećenika, nego ona polazi iz jednakosti sviju kršćana prema teologiji, koja je temeljna činjenica ali nedovoljno realizirana, jer teologija kao takva ne smije biti u kršćanstvu stvar nekolicine privilegiranih. Teološka refleksija laika garantira teološkom istraživanju veću povezanost s vlastitim vremenom. Zato je koncil želio značajno povećavanje broja laika s glavnim studijem teologije.«¹⁸

Ne samo da se stubokom promijenilo poimanje i vrednovanje laikata, Koncil je također obradio pitanja laičkog apostolata i sažeo ih u Dekretu o apostolatu laika, *Apostolicam Actuositatem*. Kako su do Koncila laici bili potpuno podređeni klericima, tako je i laički apostolat bio shvaćen kao produžena ruka klera. I ovdje je Koncil jasan da »apostolat laika proizlazi iz samog njihova poziva...¹⁹ pravo je i dužnost vršenja apostolata zajedničko svim vjernicima«²⁰.

---

¹⁸ K. RAHNER, H. VORGRIMLER, *Teološki rječnik*, Đakovo, 1992, str. 276; usp. GS 62.

¹⁹ AA 1.

²⁰ AA 25.

Sloboda udruživanja laikâ može biti mnogovrsna. »U Crkvi ima mnogo apostolskih inicijativa koje nastaju slobodnim izborom laikâ i koje mudro vode. U određenim uvjetima misija se Crkve može bolje ispuniti ovakvim inicijativama.«²¹ I ovdje Koncil naglašava kako apostolat može biti zaista uspješan samo na osnovi mnogostrukog i potpunog formiranja laika u zrele osobe. »To će zahtijevati ne samo neprekidni duhovni i doktrinarni razvoj samog laika nego i različite okolnosti stvari, osoba i služba, kojima se osniva na onim temeljima koje je Koncil na drugim mjestima usvojio i proglasio...²² Katolici, koji su vješti za javne društvene dužnosti i upućeni u vjere i kršćanskoj nauci kako odgovara, neka ne odbijaju obnašanje državnih službi, jer po njima, ako ih sposobno obavljaju, mogu pomoći zajedničkom dobru i ujedno utirati put evanđelju.«²³ Zadaća je laikâ da u kršćanskom duhu prožimaju mentalitet i navike, zakone i strukture zajednica u kojima žive.²⁴ Laici trebaju preuzeti obnovu vremenitog reda kao svoju zadaću. Koncil navodi dobra života i obitelji, kulture, ekonomije, umijeća i struke, ustanove, političke zajednice, međunarodne odnose i slično.²⁵ Iz cjelokupnih koncilskih smjernica sadržanih u Dekretu o apostolatu laikâ izbija poruka o nužnosti afirmacije laikata, ali i to da se taj se cilj ne može postići bez sustavne formacije. Takav crkveni obrat u pozicioniranju laikata zvuči poticajno i s distance od 40 godina. Nakon 1 700 godina opće pasivnosti laikâ; i površnog poznavatelja crkvenih prilika moraju frapirati neslućene mogućnosti djelovanja koje Koncil nudi laicima.

Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* po svojoj je naravi magistralna orijentacija za djelovanje laika u svijetu. Prirodno mjesto laičkog angažmana u duhu Koncila jest upravo svijet. Ali Koncil u toj zadaći ne ograničava nikoga od članova Božjega naroda. Svi su pozvani biti graditeljima novoga čovječanstva. Spomenuta konstitucija na posve originalan način najprije daje dijagnozu suvremenog čovjeka i društva, zatim govori o sustavu vrednota, a pritom izrijeком ističe poštovanje dostojanstva ljudske osobe, poštovanje i ljubav prema protivnicima,

²¹ AA 24.

²² AA 28.

²³ AA 14.

²⁴ Usp. AA 13.

²⁵ Usp. AA 7.

socijalnu pravdu, promicanje općeg dobra, jednakost svih ljudi, odgovornu etiku, solidarnost i tomu slično. Sve su ove teme i danas aktualne, inspirativne. Zato je posebno laicima dana zadaća da svojom stručnošću pripomognu Crkvi plasirati kršćanski vrijednosni sustav u suvremeno društvo, pronalazeći nove distributivne kanale u komunikaciji s različitim religijskim i inim svjetonazorima. Govor dokumenta *Gaudium et spes* osvježavajući je i blizak ljudima, njegov pomirujući ton otvara vrata dijalogu. Tu se jasno vidi kako se Crkva bez zadržske, odmakla od političke moći i svjetovnih interesa i da stoga može bez opterećenja poručiti svijetu kako je »budućnost čovječanstva u rukama onih koji budu znali budućim pokoljenjima pružiti razloge života i nade«²⁶. Zaci-jelo, sadržaj i jezik ovog dokumenta navijestio je veliko otvaranje Crkve prema svijetu. *Gaudium et spes* najeminentnije prezentira duh Koncila. Svaki kršćanski intelektualac koji želi biti aktivan član Crkve i društva trebao bi se u njega češće zagledati.

Postkoncilsko razdoblje – između utopije i stvarnosti

Koncil je otvorio golemi prostor za djelovanje laikâ na crkvenoj i društvenoj sceni. Time što je stavio u prvi plan kršćansku zajednicu umjesto hijerarhije, dobri poznavatelji crkvenih prilika govorili su da je zaista riječ o istinskome kopernikanskom zao-kretu. Koncil nije težio donošenju dogmi, nego je zahtijevao promjenu mentaliteta, novo vino u nove mješine. Pod motom *Ecclesia semper reformanda* do dana današnjega, sve nas bez iznimke, poziva na reformu. Nije čudno što je koncilaska obnova – jednako zahtjevna za kler kao i za laike – naišla na barijere. Stoljećima su se taložili i periferni i značajni stavovi, običaji i forme, stoljećima su se oblikovali klerikalni i laički mentaliteti. Promicanje Koncila moralo je kod jednih naići na entuzijazam, dok su se drugi u strahu od promjena, držali rezervirano. U tom svjetlu treba gledati i bojazan od do tada neuobičajene slobode laika. Mnogim se svećenicima učinilo neusporedivo lakšim raditi s laicima prema pretkoncilskom obrascu. Što ako slobodan laik »iskoristi« slabosti Crkve? Zar nije bolje nadzirati iz »svetih razloga« potencijalnog

---

²⁶ GS 31.

antiklerikalca? Koncilski svjesni laici mogu biti prava mora ako nema konstruktivnog dijaloga.

I među laicima bilo je onih kojima je više odgovarala pretkoncilaska Crkva od koncilске obnove. Oduvijek je netko drugi odlučivao umjesto njih. Sloboda i odgovornost bili su im poput užarena krumpira koji donosi nemir i tjeskobu. Više im je odgovarala uloga teledirigiranog laikata koji u svojem djelovanju i strukturi nosi obilježje ovisnosti o kleru nego svojevrsna emancipacija na koju je Koncil potaknuo.

»Napon« pokoncilskog razdoblja možemo slikovito opisati s pomoću naslova dviju knjiga: *Utopija Ivana XXIII*²⁷ i *Ali drugog puta nema*²⁸. Zaista, tamo gdje se koncilaska obnova događa, muka dozrijevanja ne zaobilazi nikoga. Ali tu leži i nevjerojatna šansa. Ako se unutar Crkve poduzimaju strukturne promjene koje idu za oživljavanjem duha Koncila i donose legitimne forme jedinstva u različitosti, onda pluralističko društvo mora to zajedništvo laika i klera prepoznati kao novu vrijednost. Svijet treba *takvo* svjedočanstvo zbog više razloga. Kako Crkva inače može vjerodostojno raskrinkati monopolističke tendencije iskrivljenih demokracija? Kako pomoći izvorne kulture? Kako kvalitativno podupirati demokratske procese pred nadolazećom diktaturom globalizacije? Crkva kršćanskim oblikom zajedništva obogaćuje međuljudske odnose i pokazuje da je uza svu različitost, zajedništvo ostvarivo. Takvo svjedočanstvo poglavito dobiva na cijeni u postmodernome društvu koje razaraju virusi dezintegracije i atomizacije na svim područjima života. Njih se najlakše detektira u rasapu obitelji. Zbog posvemašnje nesigurnosti ljudi sve više čeznu za istinskim zajedništvom i prijateljskim okruženjem. Nepovjerenje se u društvu očituje kao akutan egzistencijalni problem. Ako ljudi odlaze iz Crkve, najčešće je to ne toliko zbog same Crkve, koliko zbog pomanjkanja topline i iskrenosti zajedništva. Nasušna je potreba suvremenog čovjeka otkriće Crkve kao zajednice, gdje se svi osjećaju doma, a ne kao podstanari, gdje duhovna hrana i svestrana formacija vode do ljudske i vjerničke zrelosti.

²⁷ *Utopija Ivana XXIII*, naslov je knjige Giancarla ZIZOLE, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1977.

²⁸ *Ali drugog puta nema* naslov je knjige u kojoj nas koncilski teolog prof. dr. Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ uvodi u misao Drugoga vatikanskog sabora, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1969.

U ovom kontekstu treba spomenuti da je osobita zasluga Koncila, otkrivanje autentičnosti kršćanske zajednice. Nastanak novih postkoncilskih pokreta u Crkvi plod je Koncila. Njih rese komunitarnost, misijska svijest, osobno, temeljno kršćansko iskustvo. Upravo je njima stalo do aktualizacije Koncila, jer u njemu vide svojega saveznika.

Usred dramatičnih promjena u svijetu, Crkvi se pruža jedinstvena prigoda za terapijsko i oslobađajuće djelovanje. Koncilski formirana zajednica može se uhvatiti u koštac s društvenim izazovima. Onoliko koliko se u njoj odvija evanđeosko oslobođenje, toliko ona biva svjetlo narodima. Takva se Crkva u suvremenom društvu angažira u oslobađanju konkretnog čovjeka od nagomilana zla, nepravde, korupcije, nasilja. Ona zaista donosi Radosnu vijest. Emancipacija na kršćanski način poželjna je u današnjim uvjetima posvemašnje ovisnosti o opijatima, ideologijama, medijima, informatičkoj revoluciji, apsolutizaciji slobode i tomu slično. Svjedoci smo kako negativni aspekt globalizacije uime slobodne trgovine stvara novi oblik siromaštva i ropstva. Na globalizaciju zla mora se odgovoriti globalizacijom evanđeoskoga kvasca, a ne globalizacijom Rima... Tu nas lekciju uči povijest.

Iskustvo Crkve prvih stoljeća zorno pokazuje kako je kršćanska, stvaralačka aktivnost prožimala tadašnje globalizirano društvo svojim vrijednosnim sustavom. Na ruševinama Rimskog Carstva, u kaosu velikih seoba narodâ, kršćanske zajednice postavljaju temelje buduće kršćanske Europe. »Isus i Crkva su prihvatili te procese globalnog nadmetanja trgovine, kulture i običaja. Prihvatili ih i njima se poslužili. Da nije bilo globalizacije tadašnjeg vremena, teško bi jedna skupina Židova, uglavnom neukih ratara, ribara, seljaka (dakle, derivat derivata jedne tolerantne ali službeno neprihvaćene religije), mogla postati globalni faktor Europe za samo 200 godina. Apostoli odlaze u Rim, tadašnji Washington, Bruxelles ili Haag, London ili Pariz, grad koji je objedinjavao sve u jednom; odlaze i na druge strane svijeta, koristeći se putovima i prijevozima, dozvolama, slobodama i zakonima, posljednjim tehnološkim i filozofskim dostignućima tadašnjeg Rima. Iako im je mnogo toga moglo biti i mrsko, prihvatili su što im je dano od Boga i upotrijebili tristo godina stare globalne mehanizme za uspjeh svoga poslanja.«²⁹ Vrijeme u kojem živimo

---

²⁹ D.K., Od globalizacije ne smijemo bježati, *Koraci*, 2001, 1, str. 21-22.

iziskuje od kršćanâ da na ruševinama dekristijanizirane i sve ujedinenije Europe iznova otkriju puteve stvaralačke suradnje i formiraju nove distributivne kanale za kršćanske vrednote. U duhu Koncila, ova se zadaća u prvom redu odnosi na vjernike laike. No, pitanje je koliko su kršćani laici svjesni ovog izazova, koliko su duhovno i stručno osposobljeni da u tome uspiju. Društvo, sasvim sigurno, neće postati moralnije moraliziranjem, nego autentičnim djelovanjem. Kršćani u svijetu koji to žele ostati ne će moći izbjeći sučeljavanje. Ratovi i terorizmi ne vode se samo na makroplanu, nego i na mikroplanu. Prije ili kasnije, vjernik laik aktivan u svijetu, umrežen je u takvu interesnu infrastrukturu ili prisiljen zaputiti se na duhovnu bojišnicu u izgradnji pravednijega društva. Za tu bitku Crkvi je prijeko potreban zreli laikat.

Svjesna toga da u sadašnjim gibanjima Koncil nema alternativu, Crkva nastoji kroz brojne postkoncilske dokumente aktualizirati njegove smjernice. Ovom prigodom posebno je važno istaknuti Zakonik kanonskoga prava³⁰ iz godine 1983., koji je u pravnoj formi vjernike laike zadržao na crti Koncila. Zakonik izrijekom ne definira laikat, nego daje određene kriterije. Može se žaliti što Zakonik nije išao korak dalje i dao pozitivnu definiciju vjernika laika, ali možda ima nešto dobro u tome. Pitanje definiranja laikata do daljnjega je otvoreno. Teološki rad još nije dovršen. Osim toga, u kontekstu svega navedenog, drugi je važan događaj Biskupska sinoda posvećena laicima, održana u Rimu godine 1987. Dok se radna verzija oficijelnog dokumenta³¹ na sinodi ponajprije bavila pitanjima uključivanja laika u svijet, u sinodalnoj su raspravi veliku pozornost zauzimala pitanja vezana za uključivanje laika unutar same Crkve. Tako možemo zaključiti da je interes za pitanje vjernika laika u Crkvi u stalnom porastu, kao i doprinos kompetentnih vjernika laika raspravama. Crkva sve više diše koncilski, koliko god se činilo usporeno. Dok određeni crkveni krugovi smatraju da – s obzirom na nove izazove unutar Crkve i dramatične promjene u svijetu – treba što prije sazvati Treći vatikanski koncil, drugi su mišljenja kako je najkraći put do Trećega koncila oživotvorenje Drugog.

³⁰ Na hrvatki jezik *Zakonik* je preveden u izdanju Glasa Koncila, Zagreb, 1988.

³¹ IVAN PAVAO II., *Christefideles laici*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1990.

Laici i inicijative u Hrvatskoj

O mnogim inicijativama koje su u godinama nakon Koncila u Hrvatskoj nastojale promovirati njegov duh i domete, najbolje nam govore *Jeke jednog Koncila. Radovi Bogoslovske tribine o dvadesetoj godišnjici Drugog vatikanskog koncila*.³² Za ovu temu izdvaja se jedan događaj od goleme važnosti. Dekretom godine 1968. kardinal Šeper ustanovljuje Centar za koncilski istraživanja, dokumentaciju i informacije *Kršćanska sadašnjost*. U dekretu ovako argumentira ovu stratešku inicijativu: »Organska i djelotvorna provedba koncilске obnove kod nas ovisi o dubljem i širem poznavanju koncilске misli, nastojanja i gibanja. Da bi se taj cilj što bolje postigao, korisno je da se posebno provedu naponi oko istraživanja i dokumentacije koncilске misli i problematike te da se stvori što šira mogućnost informacije u tom pogledu«³³. Zasluge vodstva *Kršćanske sadašnjosti* u promicanju koncilске obnove, po mnogočemu su ključne. U vrijeme komunizma, uspjeli su oživjeti kršćanski tisak i na određeni način formirati nove generacije teologa. Svojom bogatom izdavačkom djelatnošću *Kršćanska sadašnjost* je ponajviše pridonijela približavanju Koncila laicima.

Drugi osobito važan plodonosni rad s laicima, započeo je potkraj 70-ih godina 20. stoljeća kao posljedica postkoncilskog gibanja unutar Crkve.³⁴ Taj se rad odvijao putem različitih seminara za duhovnu obnovu kojima je svrha bila obnoviti izvorno kršćansko iskustvo laikâ. Na tisuće laika po cijeloj domovini sudjelovalo je na ovakvima okupljanjima. Većina ih danas djeluje kao vjernici pojedinci i najčešće nisu organizirani. To su angažirani laici čiji diskretan rad unutar crkvenih krugova nije dostatno vrednovan.

Koliko god su se neki u Crkvi u svjetlu Koncila trudili osoviti laikat na noge, već se u povodu 20. godišnjice Koncila uviđala određena zabrinutost. Pogledajmo sljedeće fragmentarne misli.

---

³² Zagreb, *Kršćanska sadašnjost*, 1984.

³³ Josip TURČINOVIĆ, *Kršćanska sadašnjost u pokoncilskoj obnovi*, u: *Jeke jednog Koncila*, Zagreb, *Kršćanska sadašnjost*, 1984, str. 157-158.

³⁴ Sa znanstvene strane, najviše je zanimanja posvećeno od Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar. Stipe TADIĆ, *Tražitelji svetoga*, 2002; Suvremeni eklezijalni pokreti, *Društvena istraživanja*, 2005, 75-76.

Na pitanje može li se danas govoriti o zamrlosti duha Drugoga vaticanskog koncila Tomislav J. Šagi-Bunić odgovara: Ja se bojim da je ono povjerenje ljudi u Crkvu da će se nešto veliko dogoditi, malo zamrlo. Jer Koncil je doista jako uzбудio svijet, ljudi su mislili: tu ima velika nada! A sada...³⁵ »Mislim da se sve ono što se dogodilo s Koncilom poslije, s jedne povijesne perspektive nikako ne može metnuti u minus. Ali mislim da se moglo i više učiniti, npr. domaće sinode. Kod nas to nije učinila nijedna biskupija. A to je bila prigoda da se koncilski dokumenti prouče. Papa Ivan Pavao II. proveo je sinodu u svojoj biskupiji u Poljskoj.«³⁶ Fra Bonaventura Duda kaže: Koncil nas je zahvatio, rekao bih, u prvom naletu. Prebrzo su nastali zastoji, pa i kočenja. Mislim da nam najviše treba volontera, koncilskih dobrovoljaca.³⁷ Živko Kustić upozorava na opasnost od klerikalizacije laikata. Možemo imati sve: crkve, novine, riješen status sjemeništara, socijalno pitanje klera, ali tendencija je da laikat ne bude prisutan ni u Crkvi, ni u sakristiji, a osobito ne kao laikat vjernikâ u društvenim strukturama. To je temeljna tendencija klerikalizacije, tog neokonstantinizma, najveće rak-rane i bolesti Katoličke crkve danas. Ako tu popustimo, onda je koncilska obnova ništa!³⁸

Što reći o prisutnosti laika u Crkvi i u društvu dvadeset godina poslije, u povodu 40. godišnjice Koncila? Iako nisu provedena znanstvena istraživanja o tome koliko se Koncil utjelovio u Hrvata, jednu dijagnozu današnjega stanja nije teško ustanoviti. Usprkos tomu što su dvije biskupije ipak uvidjele potrebu za domaćom sinodom, ne može se baš zaključiti da je mjesto laika u Crkvi neka osobito aktualna tema. Bilo je dosta inicijativa za promicanje koncilskih poruka u smjeru laikata: studijski dani, simpoziji, tribine, teološki laički instituti itd. Uglavnom se o laicima raspravljalo na akademskoj razini.³⁹ Koncilske teme

³⁵ Usp. Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, Dvadeset godina poslije Drugog vaticanskog koncila, u: *Jeke jednog Koncila*, str. 57-58.

³⁶ *Isto*, str. 59-60.

³⁷ Usp. Bonaventura DUDA, *Jeke jednog Koncila, Drugi vaticanski koncil i Biblija kod nas*, str. 105.

³⁸ Usp. Živko KUSTIĆ, Glas Koncila u pokoncilskom vremenu, u: *Jeke jednog Koncila*, str. 133.

³⁹ Vijeće za laike Hrvatske biskupske konferencije organiziralo je godine 1995. Studijske dane pod naslovom *Crkva, demokracija, opće dobro u Hrvatskoj*.

ne dopiru do vjerničke baze. Koncilska laička infrastruktura nikad nije sustavno profunkcionirala. Samim time, na određeni je način zapreten stvaralački potencijal laika, a bez organiziranog laikata ne može biti većih pomaka u društvu. Kako koncilski probuditi laikat i profilirati ga bez konkretne strategije? Tamo gdje ne postoje jasni ciljevi i rokovi, gdje se ne razrađuju provedbeni programi, niti se postavljaju timovi kao nositelji aktivnosti, sve uglavnom završi na dobrim željama, što u konačnici djeluje obeshrabrujuće. Kako drukčije protumačiti činjenicu da na programu Teološko-pastoralnog tjedna posvećenog 40. godišnjici Koncila,⁴⁰ nije bila zastupljena tema laikata, premda je ona na Koncilu bila jedna od glavnih novina?!

Lako se može utvrditi i komentirati kako je u odgovornim strukturama Crkve vrlo malo laika. No, to naizgled nikoga ne zabrinjava. Čak i trajni đakoniat, odavno prihvaćena stvarnost u mnogim Crkvama Zapada, u Hrvatskoj jedva prolazi. Je li nepotrebno spominjati nužnost povezivanja vjernika laika na nacionalnoj razini? Zašto hrvatska Crkva nema krovne organizacije za vjernike laike?⁴¹ Laički je vakuum u nas rezultirao »dobrovoljnom izoliranošću« i na međunarodnome planu. Na međunarodnim skupovima, susretima, forumima i simpozijima uglavnom nema hrvatskih predstavnika. Ako se tko i pojavi, onda su to najčešće »dežurni«. Također, nisu prisutni na Europskom forumu za laike koji okuplja sve nacionalne, krovne organizacije vjernika laika.⁴² Zašto?

U ovom je kontekstu zanimljivo promotriti kakav je status crkvenih udruga laika u Crkvi u Hrvata. Koncil je imao zadaću pripremiti nove puteve u razvijanju laikata. Zato dr. Tomislav Ivančić kaže: »Kad se pitamo zašto su danas nastali novi laički pokreti, onda kažemo zato jer je to Koncil inicirao.«⁴³ Na okupljanju crkve-

---

Tom je prigodom izašla knjiga pod istim naslovom, Zagreb, Glas Koncila, 1995. U Osijeku je također u organizaciji Vijeća za laike Hrvatske biskupske konferencije u listopadu 2001. održan Simpozij hrvatskih vjernika laika. Sabrani radovi objavljeni su pod naslovom *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2002.

⁴⁰ Održan u Zagrebu u siječnju 2005. godine.

⁴¹ Postoji Vijeće za laike pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji, ali ono se sustavno ne bavi laikatom.

⁴² www.europ-forum.org, 20. listopada 2005.

⁴³ Tomislav IVANČIĆ, Laički pokoncilski pokreti, u: *Jeke jednog Koncila*, str. 192.

nih pokreta za Duhove u Rimu godine 1998., papa Ivan Pavao II. rekao je: »Crkveni pokreti su jedan od najznačajnijih plodova onog proljeća Crkve predskazanog Drugim vatikanskim koncilom.«⁴⁴ Skup hrvatskih crkvenih pokreta prošao je nezapaženo upravo zbog neorganiziranosti samog laikata i nepovezanosti na međunarodnoj razini. Valja se nadati da će hrvatski laici biti prisutni na sličnom susretu koji planira sadašnji papa Benedikt XVI. za Duhove sljedeće godine.

Sociolog religije dr. Stipe Tadić, istražujući fenomenologiju eklezijalnih pokreta u Hrvatskoj, ističe: »Vlastitost i temeljna obilježja pripadnika novih eklezijalnih pokreta i na našim su prostorima ista kao i u univerzalnoj Crkvi i globalnom svijetu. Ti pokreti i ta laička gibanja, na našim prostorima (još uvijek !) ostaju na rubovima službenih crkvenih događanja«⁴⁵. Usporedimo ih samo s neprofitnim civilnim udrugama koje su se u Hrvatskoj mnjevitio formirale i umrežile. Tako reći, u jednom desetljeću neke od njih postale su toliko snažne da Vlada i te kako vodi računa o njima. Respektira njihov rad provodeći partnerski dijalog. Njihov je utjecaj na javno mnijenje znatan – uz svu šarolikost interesa i ciljeva. Zašto se udruge vjernika laika nisu uspjele afirmirati na višoj razini u Crkvi, pa i u društvu?

Kako protumačiti manjak zrele i promišljene agresivnosti u ostvarivanju koncilske vizije u Crkvi u Hrvata? Stječe se dojam da se u Hrvatskoj pitanje laika na sustavan način ozbiljnije ne razmatra. Iako, ispod površine stvar vrije. Netko će tu prigovoriti laicima. S pravom se postavlja pitanje zašto kršćanski intelektualci šute. I šutnja je govor. Malokad se, doduše, tko pita ima li se sluha za takav govor. Protokolarni susreti i prigodni govori ne mogu zamijeniti pomanjkanje ciljanih dijaloga unutar Crkve u Hrvata. Tijekom mnogih stoljeća laici su bili pasivni sloj. Komunizam je vjerničku laičku pasivnost samo kanonizirao. Za razliku od drugih zemalja, Hrvatska nema tradicije katoličkog obrazovanja koje – od vrtića do fakulteta – oblikuje katoličke intelektualce u prave stručnjake i samim time izgrađuje odnos

---

⁴⁴ IVAN PAVAO II., *Sama Crkva je pokret*, u: *Zajedničko svjedočanstvo vjere*, Zagreb, Glas Koncila, 1999, str. 77.

⁴⁵ Usp. Stipe TADIĆ, *Tražitelji svetoga*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2002, str. 226.

povjerenja između klera i laika. U Hrvatskoj su za predaju vjere do 90-ih godina 20. stoljeća zaslužni gotovo isključivo, obitelj i župnik, odnosno redovništvo. Laik se je stoljećima naviknuo biti objekt crkvenoga djelovanja te tu i tamo priskočiti u pomoć kad ga se nešto zamoli. U mnogim je glavama još uvijek prisutan taj pretkoncilski mentalitet, koncesijski oblik djelovanja laikata, što zbog neznanja, što zbog komocije. U takvoj se klimi mali broj laika mogao koncilski duhovno i stručno profilirati. Koliko god su pokoncilski teolozi radili na formiranju nove generacije teologa, njihova su nastojanja uglavnom zaobišla laike. Malo se laika u doba komunizma usudilo studirati teologiju a da nisu pritom kanili postati klerici. Zato ni teologija laika koju su oni promovirali nije mogla doći do izražaja. Danas znatno više laika ima izobrazbu kateheta ili teologa, ali je pitanje koliko sada mogu biti pokretači konstruktivnog dijaloga između klera i laika. Ne smije se smetnuti s uma da su za svoje »uhljebljenje« popprilično ovisni o crkvenim ustanovama.

Laikat koji nema snage organizirati se unutar Crkve teško će se nositi s društvenim izazovima. Najbolji (a i najbolniji) barometar za provedbu Koncila među hrvatskim katolicima jest aktualno stanje hrvatskoga društva. Samostalna Hrvatska od godine 1992. do danas nema jasnu strategiju razvoja ni na političkom, ni na socijalnom, ni na gospodarskom planu. Nedopustivo je da se opstanak političkih stranaka na vlasti lakše osigurava bavljenjem europskim mitskim igrokazom, nego sustavnim promišljanjem o razvoju zemlje. Nacija koja enormnu energiju troši na prošlost, teško će sustavno izgrađivati budućnost. Nakon sloma komunizma, mnogi su mislili da je došlo vrijeme u kojem će istinski vjernici oblikovati novo hrvatsko društvo na razvalinama bivšeg sustava. No, danas kada živimo blagodati visokokorumpiranog društva, ne možemo se pohvaliti da imamo koncilski prepoznatljive vjernike – intelektualce u javnom životu. Bilo je, doduše, dosta »katolika« koji su s demokratskim promjenama počeli nositi crkvenu etiketu. Koketiranje je nekima donijelo politički i ekonomski profit. Životna filozofija im je bila da se svi mogu kupiti – samo ovisi po kojoj cijeni. Rado su darivali u crkvenu i druge škrabice, samo da zauzmu ili zadrže vlast u društvu, ali nisu služili ni društvu ni Crkvi. Sličan je duh prisutan i u medijima. Ne treba dvojiti da za svjetovne medije Crkva nije ništa drugo doli religij-

ska institucija. Medijskom biznisu uglavnom je zanimljiva zbog tiražnih razloga⁴⁶ te zbog utjecaja na javno mnijenje.⁴⁷

Sukladno dijagnozi hrvatskoga postmodernog društva te duhu Koncila, Crkvi bi problematika laikata trebala biti među prioritetima. Čak 99% naroda Božjega sastoji se od laika. Veliki je propust da se postkoncilaska Crkva samo usputno bavi njihovim pitanjima. Prije svega, potrebno je između teologâ klerikâ i teologâ laikâ pokrenuti otvoreni dijalog o tome kako laikat može postati zreli koncilski čimbenik u Crkvi i društvu.⁴⁸ Da bi teologija laikata našla svoju pravu implementaciju i ušla u sve pore, treba razvijati konkretne programe (»sjemenište« za laike, u pravome smislu te riječi kao mjesto gdje laikat raste i sazrijeva) i na taj način popunjavati praznine koje su godinama nastajale. Osim takvog sustavnog rada s današnjim generacijama vjernika laika, važno je također dugoročno razmišljati. Iznimno bitnom inicijativom u tome smislu postaje formiranje katoličkoga obrazovnog sustava. Ne misli se pritom toliko na Katoličko sveučilište⁴⁹ koliko na katoličke vrtiće i škole. U gradu Zagrebu, primjerice, redovnice često razočaraju roditelje zato što su njihovi vrtići prebukirani, dok katoličkih osnovnih škola uopće i nema. Mnogi bi laici i te kako htjeli svoje mališane dati na kvalitetno školovanje radi stjecanja katoličkoga svjetonazora, ali ne postoji ponuda. Istina je da

---

⁴⁶ U nedostatku eksplozivnih vijesti, urednička će se politika pozabaviti materijalnom zbrinutosti klera, od masažnih kada do mramornih pločnika ili manjkavim djelovanjem crkvenih institucija.

⁴⁷ Kad se Crkva s pravom zalaže za neradnu nedjelju, onda se u medijskim izvješćima stječe dojam da episkopat to radi u funkciji obredno-religijskih potreba (kao da je u Crkvi norma nedjeljna misa), a ne zato što želi oplemeniti duhovno-moralni života vjernikâ te da u tom duhu djelovanje laikâ bude prepoznatljivo u svijetu.

⁴⁸ U inozemstvu je velik broj biskupija osnovao kompetentne timove čiji je zadatak formacija svih vjernika. Oni su odgovorni za stručno usavršavanje svećenikâ, organiziraju i provode programe za vjernike laike po župama, na zamolbu župa daju potporu pastoralnim i ekonomskim vijećima, provode projekte obnove itd. Timovi se sastoje od klera i laika, muškaraca i žena.

⁴⁹ Kako je moguće formirati Katoličko sveučilište s kredibilitetom bez laikata inspiriranog Koncilom? Gdje regrutirati provjerene kadrove i po kojim vrijednosnim kriterijima? Danas je moguće konkurirati na znanstvenoj razini jedino s kadrovima koji su specijalizirali na vrhunskim znanstvenim ustanovama. Ali to nije dovoljno za takvu katoličku ustanovu; uz vrhunske znanstvene reference, nuždan je i zreli vjernički identitet!

se plodovi takvog rada beru tek za 20 godina, ali iskustvo drugih zemalja i istaknutih »školskih« redova (benediktinci, uršulinke, salezijanci i dr.) pokazalo je da samo takav put rezultira pravim uspjehom.

Treba vjerovati da koncilski inspiriran sustavni rad s laicima ima terapijski učinak za cijelu Crkvu. Tamo gdje se vjernici, kler i laici, s povjerenjem upute prema ostvarivanju koncilске vizije, gdje se sustavno razvija teologija laikata te se baza nadahnjuje konkretnim programima, laikat se nanovo vrednuje i oslobađa povijesnih naslaga i krivotvorina. Tu počinje novi dijalog koji liječi i laike i klerike. Na tom putu povezivanja treba se pribojavati laikata koji nije na tragu koncilskih dostignuća. Takav se laikat, nažalost, često nameće u javnosti, čak i kao *odvjetnik* vjerničkog puka. Njime se koriste oni kojima nije do modela koncilске Crkve. U općem je interesu raskrinkati takav laikat.

Zbog svega rečenog u Crkvi je nasušno potrebno promovirati duh dijaloga. Crkva ima što naučiti od vjernikâ laikâ. Oni u svojim poslovnim odnosima primjenjuju suvremene pristupe ravnopravne komunikacije. Svijet je otišao naprijed u efikasnosti komuniciranja, educiranja, vrednovanja rada. Vjernici aktivni u svijetu mogli bi osvježiti Crkvu u tom pitanju. Svaki ozbiljan poduzetnik postavlja sebi jasne ciljeve, razrađuje konkretne strategije, ugrađuje korekcije i vrednuje dostignuća. Pritom zna kako se svaki menadžer mora usavršavati u hodu te isto tako to omogućiti svojim suradnicima. Preispituje li se ili pita itko u Crkvi kako će se vjernici usavršavati na koncilskim izvorima? A još k tomu: poslovni čovjek dobije hrpu specijaliziranih, zanimljivih ponuda na kućnu adresu a da ih uopće nije tražio. Njega će i kolege informirati što je *in*. No, gdje može podmiriti potrebu za duhovnom hranom? Gdje u dijalogu s kršćanima sličnoga profila izgraditi svijest pripadnosti Katoličkoj crkvi u suvremenim svijetu?

Osim dijaloga unutar Crkve, vjernici laici mogu pomoći dijalogu sa svijetom. Crkva u pluralističkome društvu mora izgrađivati vlastiti medijski sustav s dozom zdrave, stvaralačke samokritičnosti. Uzalud je očekivati da će to za nju napraviti netko drugi. Pitanje komunikacije s postmodernim društvom posebno je osjetljiva tema. Na tom području među vjernicima laicima ne nedostaje iskustva i znanja.

Summary

Council as the end of layman's subjection

From the perspective of laymen, the Second Vatican Council may be called a laic exodus. In the very beginnings of the Church, Christians considered themselves equal. They called themselves holy, disciples, brothers, but never laymen. Such equal co-relationship, a value system, a dignity of a person, has never been noted in the history. In the early 3rd century, when the notion of a layman began to be used more frequently in the Christian literature, as opposed to the notion of the clergy, the initial differentiation between the clergy and the laymen within the Christian community did not abolish equality and communarity between them. By the reform of Constantine in the 4th century, a central issue was the structuring of the Church: bishops, priests and deacons were gradually taking over those powers that were in the domain of civil authority. Since that time, a layman has been defined in a negative way: he or she is not a member of the clergy, he or she has no power in the Church, he or she is not a monk, as he or she lives in the world. Redefining of laymen in documents of the Second Vatican Council was characterised as a Copernican shift in the new concept of the Church. By returning to sources, the Council, after millennium-long negligence of laymanship, rehabilitated its role and the place of believers – laymen in the Church and in the modern world. The question to what degree the Council was successfully implemented may only be competently answered on the basis of scientific research. There has been no such research in Croatia. Laymen initiatives in the post-Council period are mostly measurable through activities of modern church movements. They find new paths of evangelization in the post-modern society. However, modern post-Council developments of laymanship did not result in networking of layman's potential, nor were they accompanied by a meaningful and systematic work at the national level. Therefore, we are constantly facing a significant lack of engaged lay believers in all layers of society. Social changes are increasingly indicating the necessity for a conscious, well-established and mature laymanship in the world. It is fortunate that the said circumstances will surely encourage the Church even more to self-examination and to a more significant investment into the formation of laymen. Development of human potentials will have to become a challenge for the Church, if it wishes to transmit a lively religion to future generations. Generally speaking, it may be said that without a Council

discovery of the authentic concept of laymen, the affirmation of lay believers would not be possible today in scientific, cultural, political and other domains of modern society. A chasm between the Church and a post-modern man is enormous. Bridges are to be built which are to link the highest theological reflexions from the Christian faith of alienated, post-modern man. The clergy itself cannot do this independently. Although the Council opened the door wide open to laymen, it should not go unnoticed that Council's documents on laymen have been written by the clergy. This was however, despite everything, a clerical view on the role of laymen in the Church and modern society. Nevertheless, this claim does not diminish the contribution of the Council. Christian laymen are invited, with their creative engagement, to give answers to issues which are close and particular to them. Anchored in the spirit of the Council, they have the commitment to decisively state their views on the Church and the world, to participate as co-architects, co-performers, and co-holders of the renovation of the Church and the society.